

БИЫЛ ТУҒАНЫНА 125 ЖЫЛ ТОЛАТЫН АСА КӨРНЕКТІ ЖАЗУШЫ, ДРАМАТУРГ, ҚОҒАМ ҚАЙРАТКЕРІ, АКАДЕМИК СӘБИТ МҰҚАНОВ – ШЫН МӘНІНДЕ ХАЛЫҚТЫҢ ӨЗ ОРТАСЫНАН ШЫҒЫП, ЕЛДІҢ ЫСТЫҚ ЫҚЫЛАСЫ МЕН ҮЛКЕН ҚҰРМЕТІНЕ БӨЛЕНГЕН АЛЫП ТҰЛҒА. ҚАЛАМҒЕРДІҢ ӘДЕБИ МҰРАСЫН ТАРИХИ ШЕЖІРЕ ДЕУГЕ БОЛАДЫ. СОЛАҚАЙ САЯСАТ КЕЗЕҢІНДЕ ҚЫЗМЕТ ЕТЕ ЖҮРІП, БАРЛЫҚ КҮШ-ЖІГЕРІН, БІЛІМ-БІЛІГІН ҚАЗАҚ РУХАНИЯТЫН ДАМУ ТУҒА БАҒЫТТАҒАН ЖАЗУШЫНЫҢ ЕҢБЕГІ ОРАСАН.

ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНЫҢ ПАДИШАСЫ

Өмірге құштар, ізденімпаз, шығармашылыққа етене жақын өскен ол ел аузындағы жыр-толғауларды, қисса-дастандарды жаттап, мақамдап айтып үйренген. Өлең-жырды 14-15 жасынан ауызша да, жазып та шығара бастайды.

Жазушының қиялы мен қаламы қазақ әдебиеті тарихына мол әдеби мұрасыйлады. Заңғар жазушы 80 мың жолға жуық лирикалық өлең, жиырмаға тарта поэма, бірнеше повесть пен роман, көптеген әңгіме, очерктер, оннан астам пьеса, жоғары оқу орындарына арналған оқулықтар, қазақ ақын-жазушыларының шығармаларын талдайтын монографиялар, қазақ мәдениетінің тарихы және этнографиясы туралы зерттеу еңбектер, тағы басқа сан-салалы кітаптар жазды.

Сәбит Мұқановтың алғашқы өлеңдері мен поэмалары, мақалалары мен әңгімелері («Көңілім», «Бостандық» т.б.) 1917 жылдан жариялана бастады. Ол 1924 жылы өлеңдер мен мақалалардан және аударма шығармалардан тұратын «Совет өкіметі һәм қазақ әйелі» атты тұңғыш кітапшасын шығарған. 20 жасында поэма жазды.

«Жұмбақ жалау» («Ботагөз») романында Қазақстандағы 1910-1920 жылдардағы күрделі оқиғаларды бейнелеген.

Бірінші дүниежүзілік соғыс, 1916 жылғы көтеріліс, ақпан революциясы, қазан төңкерісі, азамат соғысы, Қазақстанда кеңес өкіметінің орнауы, тағы басқа ірі тарихи оқиғалар роман сюжетіне арқау болған. Романдағы басты тақырып – қазақ халқының, Қазақстанның тарихи тағдыры.

«Ботагөз» романы – қазақ халқы өміріндегі төңкерістік кезеңді шебер бейнелеген келелі шығарма. Роман

КСРО халықтары тілдеріне және бірқатар шет ел тілдерінде аударылып басылды. «Ботагөз» романына негізделіп пьеса жазылып, Қазақстан театрлары сахнасында қойылды және кинофильм түсірілді.

Сәбит Мұқанов қазақтың XIX ғасырдағы ойшыл-ғалымы Шоқан Уәлихановтың өмірі мен шығармаларын ұзақ жылдар бойы зерттеді. Омбының, Ленинградтың (Санкт-Петербург) мұрағаттары мен кітапханаларында болып, Шоқан өміріне қатысты материалдар жинаған. Соның нәтижесінде оның қаламынан «Шоқан Уәлиханов» пьесасы мен «Жарқын жұлдыздар» атты зерттеу еңбегі туды. Сәбит Мұқанов өмірінің соңғы жылдарында Шоқан өмірінен «Аққан жұлдыз» романын жазып, екі кітап қылып шығарған. Жазушы 4 том ретінде жоспарлаған бұл роман аяқталмай қалған.

Сәбит Мұқанов драматургия саласында да көп еңбектенді. Кезінде театр сахнасынан тұрақты орын алған «Шоқан Уәлиханов», «Қашқар қызы», «Сәкен Сейфуллин» пьесалары – көрермен тарапынан жоғары бағасын алған шығармалар.

Сәбит Мұқановтың қазақ әдебиеті

туралы зерттеулерін, XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті, Шоқан Уәлиханов пен Абай Құнанбайұлы, XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті деп жинақтауға болады. Оның «XX ғасырдағы қазақ әдебиеті» атты кітабы – сол кезеңдегі қазақ әдебиетінің шындығы мен дамуы жайында жазылған туынды. Еңбекте Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Ғұмар Қараш, Мағжан Жұмабаев, Сұлтанмахмұт Торайғыров, Сәбит Дөнентаев, Мұхтар Әуезов, Жүсіпбек Аймауытов, тағы басқа ақын-жазушылар шығармаларына заманның саяси талабына сай сыншылдық көзқарас тұрғысынан келгенімен, көркемдік тұрғыдағы озық үлгілерін шынайы бағалады.

Саналы ғұмырын сөз өнеріне арнаған жазушы Мәриям апайымызбен 47 жыл ғұмыр кешіп, 4 ұл, 2 қыз тәрбиелеп өсірді. Жазушының жайсаң мінезі туралы, балаларына деген махаббатты жайлы Мәриям Мұқан келіні: «Қыз балаларын ерекше жақсы көретін. Осыларды күйеуге берген кезімізде жанымдай жақсы көретін балаларым еді, қайтіп басқаға қиып, көзімнен таса қыламын» деп көңілі босаушы еді», – деп естеліктерінде айтқан.

Бүгінде Сәбит Мұқановқа қатысты талай жаңсақ пікірлер айтылуда. Ешкімнің де аузына қақпақ бола алмаймыз. Оның қазақ руханиятына сіңірген еңбегі ұшан-теңіз. «Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын» деген қазақта жақсы сөз бар. Біз жерлесіміздің өнегелі өмірін жас ұрпаққа үлгі етуіміз керек. Сөздің қадірін, құнын білетін қалың қазақ бар кезде жазушының өнегелі ғұмыры өміршең болары анық.

Жазира КӨКБАСҚЫЗЫ,
М.Қозыбаев атындағы СҚУ-дың
қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының
аға оқытушысы, филология магистрі,
«Абайтану» ғылыми-зерттеу
орталығының ғылыми қызметкері.